

Beroepsonderwijs en de kennisinfrastructuur: kan er een tandje bij?!

Elly de Bruijn – lector Beroepsonderwijs aan Hogeschool Utrecht; bijzonder hoogleraar aan de Open Universiteit vanwege Hogeschool Utrecht ‘de pedagogisch-didactische aspecten van het opleiden tot beroepsuitoefening’, voorzitter Vereniging voor Onderwijsresearch (VOR)

Opgenomen in het **Liber Amicorum** voor Marc Vermeulen bij zijn afscheid als hoogleraar, 28 november 1925

Goed beroepsonderwijs is een van de thema's waarmee Marc zich gedurende zijn loopbaan bezighield. Dat is niet vanzelfsprekend maar wel belangrijk, zo zal ik in deze bijdrage betogen.

Het kan geen kwaad eerst weer eens te herhalen wat de positie en aard van het Nederlandse beroepsonderwijs is (De Bruijn, 2019; De Bruijn, Billett & Onstenk, 2017; Demanet, Van Houtte & Vermeulen, 2024). Ons onderwijssysteem is vooral een aanbod voor kinderen en jongeren, vaak voorafgaand aan werk, of losstaand van werken -denk aan de baantjes die jongeren van 16 jaar en ouder hebben naast hun opleiding-. Het Nederlandse onderwijssysteem is daarbij tamelijk beroepsgericht: meer dan de helft van de 16-jarigen neemt deel aan het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en in het hoger onderwijs is het aantal studenten in het hoger beroepsonderwijs (hbo) groter dan het aantal studenten in het wetenschappelijk onderwijs (wo); van de 17- en 18-jarigen is de overgrote groep mbo- of hbo-student. In 2023 was meer dan de helft van de 18-25-jarige gediplomeerden een mbo-er.¹

In 2024 had een kleine 30% van alle 25-45-jarigen in Nederland een mbo-diploma en 30% een (met name) hbo- of wo-bachelor-diploma (onder hbo-gediplomeerden bevinden zich ook een flink deel mbo-gediplomeerden). Van alle 18-23-jarigen in schooljaar 24-25 volgde ongeveer een derde een mbo-opleiding, een derde een hbo-opleiding en 27% een wo-opleiding. Het mbo kent ook oudere studenten, veelal werkenden, in 23/24 is ongeveer 20% ouder dan 23, bij het hbo is het aandeel werkenden dat deeltijd of duaal onderwijs volgt iets minder (in 2024 15%). Het beroepsonderwijs in Nederland is dus een omvangrijke sector waarbij het mbo iets meer studenten dan het hbo heeft en na het basisonderwijs nog steeds de grootste onderwijssector is (ondanks de ook relatieve daling van het studentenaantal van de afgelopen jaren).

Ons onderwijssysteem kent echter ook een strikte scheiding tussen algemeen en beroepsgericht onderwijs waartussen 12-jarige kinderen al een keuze moeten maken. De meerderheid kiest dan voor algemeen onderwijs: de meeste 12-15-jarigen volgen algemeen voortgezet onderwijs - let wel: de theoretische leerweg in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) is ook algemeen voortgezet onderwijs-. Arbeid is in het algemeen onderwijs geen context om aan, in of van te leren; nauwelijks in het basisonderwijs, niet in de eerste fase algemeen voortgezet onderwijs en niet in havo/vwo (en ook niet in veel wo-studies). Het onderwijs aan de jeugd van 12-16 wordt regelmatig bekritiseerd. Bereidt dit onderwijs met al zijn schoolsoorten en schoolvakgericht onderwijs de jeugd wel voor op de huidige en toekomstige maatschappij; helpt het de jeugd voldoende om een persoonlijke biografie te ontwikkelen in de context van een kennisintensieve, van technologie doordrenkte, onvoorspelbare en ingewikkelde samenleving?

Wat willen we onze kinderen eigenlijk meegeven? Aangezien het grootste deel van de jeugd (en hun ouders) kiest voor algemeen voortgezet onderwijs tot 16 jaar, het

---

¹ Cijfers afkomstig van CBS, statline, mbo-raad, vereniging hogescholen en universiteiten van Nederland.

gemeenschappelijk curriculum verkaveld is over schoolsoorten en ondanks hervormingen toch al heel lang niet wezenlijk veranderd, is deze vraag van de WRR uit 2013 nog steeds urgent. Indicatief voor het ‘weghouden’ van de wereld van arbeid en beroep voor onze jeugd van 12-16 is het gegeven dat de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo zich heeft ontwikkeld tot een leerweg voor kwetsbare groepen waarbij beroepsgericht onderwijs verward wordt met speciaal onderwijs en die verwarring zelfs geïnstitutionaliseerd is (Westerhuis & de Bruijn, 2017). In internationaal opzicht is Nederland een buitenbeentje; elders heeft men voor het onderwijs van 12-16 al lang andere keuzes gemaakt.

Het Nederlandse onderwijssysteem draagt daarmee én nauwelijks bij aan leven lang ontwikkelen én positioneert de wereld van arbeid en beroep aan de marges van het systeem voor het onderwijs tot 16 jaar en voor 16 jaar en ouder als minder statusrijk onderwijs (ondanks de hoge deelname). Dat noopt tot nadenken want past niet bij de ambities die Nederland als samenleving heeft. Een wrang gegeven daarbij is dat het mbo de grote onbekende blijft en al helemaal geen gelijkwaardig onderdeel is van de ‘waaier’ aan opleidingsmogelijkheden voor beroepsuitoefening, verdere ontwikkeling en maatschappelijke participatie.

In een bundel uit 2023 ter gelegenheid van het afscheid van Max Hoefijzers en Marc Vermeulen van de Commissie Macrodoelmatigheid mbo schetsen elf bijdragen de rijkheid van het mbo, de ontwikkelingen over de tijd en (toekomstige) vraagstukken voor het mbo. De bundel laat een springlevende, dynamische sector zien met veel potentie én veel uitdagingen. Marc was, is, een van de hoogleraren die zich inspant om het mbo te begrijpen en verder te brengen. Deze aandacht vanuit de universiteiten voor het mbo is zeldzaam.²

Ik wil hier graag een pleidooi houden voor het versterken van de kennisinfrastructuur *onderwijs* voor het mbo³. Die is onder de maat. Overigens geldt dat ook voor het opleiden en professionaliseren van werkenden, met name docenten, in het mbo en voor het docentschap in het beroepsonderwijs in z’n geheel, ook het hbo. Docenten in het beroepsonderwijs begeleiden hun studenten op hun weg naar een beroep(sloopbaan). Hun kennis, handelingsrepertoire, normen en waarden zijn gegrond in het beroepsdomein waarvoor ze hun studenten opleiden. Tegelijkertijd zijn ze docent, en dat is een ander beroep, met andere benodigde kennis, handelingsrepertoire, normen en waarden. Er zijn echter geen volwaardige docentopleidingen beroepsonderwijs. Zo langzamerhand is er wel meer visie en aandacht voor het beroep docent beroepsonderwijs, maar dat heeft lang geduurd en is nog niet altijd omgezet in integrale opleidingen en professionalisering (Ridder, Zitter & De Bruijn, 2019). Maar dit voor nu even in de zijlijn, ook heel belangrijk maar voor een andere keer.

Als het gaat om de kennisinfrastructuur voor het onderwijs en de aandacht daarin voor het mbo kent het mbo zelf een mooie ontwikkeling maar er is sprake van een ronduit zorgwekkende ontwikkeling aan de universiteiten. De sector zelf heeft zich sterk ontwikkeld, is sinds 2024 onderdeel van de kenniscoalitie; de kennisfunctie van het mbo wordt daarmee (h)erkend. In een jaar of vijftien heeft praktijk(gericht)onderzoek en professionalisering zich flink ontwikkeld met name via het instellen van practoraten. Ten tijde van dit schrijven (zomer 2025) zijn er 145

---

² Een tijdje geleden zei een collega-hoogleraar tijdens een bijeenkomst in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda rond het thema Jeugd tegen me dat hij niet wist dat het mbo een onderwijssector van omvang was en eigenlijk geen idee had van wat het mbo inhoudt.

³ Daarmee bedoel ik de onderwijskundige kennisinfrastructuur, dat wil zeggen onderzoek, kennisontwikkeling, innovatie en evaluatie ten behoeve van de onderwijskundige inrichting van het mbo, van beleid en organisatie tot leerplan, professionalisering van docenten en andere opleiders, leeromgevingen en begeleiding, op school en op de werkplek en variaties daarvan.

practoraten, verspreid over nagenoeg het hele land en mbo-instellingen. Er zijn ongeveer 40 onderwijskundige practoraten waarvan circa 15 onderwijsonderzoek doen.⁴ In de visie van de mbo-raad over innovatie en onderzoek staat nog een flink aantal uitdagingen voor verdere ontwikkeling van het mbo als ook kennissector maar dat onderstreept vooral het belang van deze ontwikkeling én de ambitie.

De kennisfunctie van het hbo heeft vanaf 2000 vorm gekregen via de instelling van lectoraten, onderzoeksgroepen voor praktijkgericht onderzoek. Een aantal lectoraten richt zich uitdrukkelijk op de inrichting van het mbo maar na een eerste groei stabiliseert dit aantal. In relatieve zin neemt deze zelfs af vanwege een verschuiving van de focus naar de onderwijskundige inrichting van het hbo en de toename van het totaal aantal lectoraten gericht op onderwijs, opleiding en professionalisering. Uiteraard is die algemene groei een positieve ontwikkeling en in deze beweging wordt ook het mbo als onderzoekscontext meegenomen maar de expliciete aandacht voor het mbo is toch relatief beperkt te noemen.

Een indicatie daarvan is de samenstelling van het Kennisnetwerk Beroepsonderwijs⁵ dat een voortzetting is van een reeds sinds 2002 bestaand netwerk van eerst hoogleraren en lectoren en recent ook practoren. Het richt zich op vraagstukken van beroepsonderwijs in relatie tot ontwikkelingen in de (regionale) beroepspraktijk en maatschappelijke uitdagingen. Er zijn zes hogescholen c.q. lectoraten verbonden aan dit kennisnetwerk terwijl er ongeveer 20 hogescholen zijn die onderwijskundige lectoraten hebben.

Kijken we naar de aandacht voor het mbo binnen de universiteiten en in het bijzonder de onderwijswetenschappen dan is de situatie bedroevend. In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw waren er enkele grote onderzoeksinstituten (zoals SCO-Kohnstamm, GION, ITS) verbonden aan universiteiten die onderzoeksgroepen hadden, mede gefinancierd vanuit de eerste geldstroom, met aandacht voor het mbo. In de opleidingen Onderwijskunde was bij enkele universiteiten expliciet aandacht voor mbo, beroepsonderwijs en professionalisering van werkenden.

Rond de eeuwwisseling nam wijlen prof. dr Fons van Wieringen het initiatief voor de Stichting Max Goote⁶ Bijzondere Leerstoelen Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, bedoeld om meer aandacht en massa te krijgen in het eerste geldstroom onderzoek en de onderwijskundige opleidingen voor beroepsonderwijs, in het bijzonder het mbo. Hij kreeg de handen op elkaar van het Ministerie, de mbo-raad en een drietal universiteiten om drie bijzondere leerstoelen te installeren van 0.2 fte omvang voor een periode van vijf jaar. De leerstoelen werden via verschillende subsidiestromen van het Ministerie gefinancierd. Anno 2025 is de situatie niet verbeterd maar verslechterd: er zijn geen leerstoelen gericht op beroepsonderwijs binnen de universiteiten behoudens een enkele extern gefinancierde leerstoel.⁷ In de opleidingen Onderwijswetenschappen is weinig aandacht voor vraagstukken van beroepsonderwijs. Een lichtpuntje is de aandacht voor vraagstukken van beroepsgericht opleiden binnen het medisch domein. Daar kunnen we van leren, ook voor het mbo. Laatst is

---

⁴ Bron: www.practoraten.nl ; VOR-symposium onderwijsonderzoek van/voor de toekomst, ORD 2025, Leuven

⁵ <https://kennisnetwerkberoepsonderwijs.nl/>

⁶ Max Goote was in de jaren vijftig van de vorige eeuw (onderwijs)inspecteur-generaal met bijzondere aandacht voor het beroepsonderwijs.

⁷ Zo ga ik zelf, een van de Max Goote bijzondere hoogleraren, over 1.5 jaar met pensioen en anderen gingen al eerder.

collega Wietske Kuijer-Siebelink in dit domein benoemd als deeltijdhoogleraar in Nijmegen, en zij combineert dat met haar lectorschap. Ook een lichtpuntje maar bij lange na niet genoeg.⁸

Collega Marc van der Meer, tijdelijk bijzonder hoogleraar geweest, met externe financiering dus, berekende laatst in een gesprek met OCW waarin we als kennisnetwerk aandacht vroegen voor deze lacune⁹, het volgende voor. Kostenindicatie voor een leerstoel: 30-50k voor 0.2 fte, 150-250k voor een fulltime positie. En dat voor 5 universiteiten en voor 10 jaar. Mogelijk ook nog met een promovendus, indicatie 250K per promovendus. Dat zijn de kosten niet. Maar: dat zijn extern gefinancierde leerstoelen die de universiteiten nog moeten 'inbedden'. Maar waarom niet gewoon in het leerstoelenplan aan de universiteiten, waarom weerspiegelen deze niet het karakter van ons onderwijssysteem?¹⁰

Er moet echt een tandje bij, over de hele linie en vooral aan de universiteiten!

Referenties

de Bruijn, E. (2019). *Leren van en voor werken: de waarde(n) van beroepsonderwijs*. Oratie. Heerlen/Utrecht: Open Universiteit Nederland/Hogeschool Utrecht.

de Bruijn, E., Billett, S., & Onstenk, J. (Eds) (2017). *Enhancing teaching and learning in the Dutch vocational education system: Reforms enacted*. Switzerland: Springer International Publishing AG, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-50734-7>

Demanet, J., van Houtte, M., & Vermeulen, M. (Redactie) (2024). *Sociologen over onderwijs. Inzichten, praktijken en kritieken*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Hoefijzers, M. & M. Vermeulen (red.2023). *Elfvoudig mbo. Over de (door)ontwikkeling van het mbo*. Tilburg, Open Press Tilburg University. <https://doi.org/10.26116/atgg-me74>

Ridder, M., Zitter, I., & De Bruijn, E. (2019). Anders kijken naar onderwijs en docenten: wat kunnen we leren van het mbo? *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 40(4).

Westerhuis, A., & de Bruijn, E. (2017). De toekomst van het vmbo in internationaal perspectief. *De Nieuwe Meso*, 2017(2), 73-79.

---

⁸ Hoe onbekend het mbo in essentie is geeft ook de volgende anekdote aan: als onderzoekers werkten we aan een opdracht van NRO -belangrijke subsidiegever voor onderwijsonderzoek- over inzichten vanuit onderzoek naar werkplekcleren voor het mbo. Tijdens het bespreken van de verspreiding van het te ontwikkelen product kwam men bij NRO tot het besef eigenlijk helemaal geen kanalen te hebben richting opleiders op de werkplek. Ondanks het belang dat gehecht wordt aan onderzoek ten behoeve van het mbo belemmert de benadering van onderwijs als iets dat plaatsvindt in scholen, het begrijpen en onderzoeken van het mbo.

⁹ Met het kennisnetwerk beroepsonderwijs vragen we aandacht voor en wijzen we op het belang van een forse bezetting op alle niveaus en takken van de kennisinfrastructuur *onderwijs* voor het mbo.

¹⁰ In Duitsland kent men gewoon leerstoelen die als opdracht de didactiek van een specifiek beroepsdomein hebben (bijvoorbeeld: de didactiek van 'de houtbewerking').